

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

ธรรมทายาท

จิตธรรมตายังหาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้ ไม่ว่าจิตของใครทั้งนั้น พอมีสิ่งถูโลกาไป ลากมาในทางที่ไม่ดีก็กลิ้งไปตามอารมณ์นั้นไม่หยุดหย่อน จนหาหลักยึดพอจะประทั้ง ความสงบสุขไว้ไม่ได้ ตามหลักธรรมท่านว่ากิเลส เราจะเห็นได้จากเวลาเริ่มฝึกหัดอบรม เบื้องต้น จิตมันลุ่มลुकคลูกคลานไม่ยอมไปตามอรรถตามธรรมเลยเพราะกิเลสมันรุนแรง ผมจำไม่ลืมเลยตั้งแต่ออกปฏิบัติที่แรกจนกระทั่งปัจจุบัน เพราะมันเป็นเรื่องสัจธรรมฝังอยู่ในจิตจะลืมได้อย่างไร

ตอนปฏิบัติที่แรกก็เอาจริงเอาจัง และนิสัยเรานั้นจริงด้วยไม่ใช่เล่น ๆ หยอก ๆ ถ้า ปักลงตรงไหนแล้วต้องเป็นอย่างนั้น ทีนี้พอออกปฏิบัติแล้วมีหนังสือปาฏิโมกข์พอกอยู่เล่ม เดียวเท่านั้นติดยามไป คราวนี้จะเอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มเหตุเต็มผล เอาเป็นเอาตาย เข้าว่าเลย อย่างอื่นไม่หวังทั้งหมด หวังความพ้นทุกข์อย่างเดียวเท่านั้น จะให้พ้นทุกข์ในชาตินี้แน่นอน ขอแต่ท่านผู้หนึ่งผู้ใดได้ชี้แจงให้เราทราบเรื่องมรรคผลนิพพานว่ามีอยู่จริง เท่านั้น เราจะมอบกายถวายชีวิตต่อผู้นั้น และมอบกายถวายชีวิตต่ออรรถต่อธรรมด้วยข้อ ปฏิบัติอย่างไม่ว่าให้มีอะไรเหลือลุลอยเลย ตายก็ตายไปกับข้อปฏิบัติไม่ได้ตายด้วยความถอย หลัง นั้น จิตมันปักลงเหมือนหินหัก

ออกมาที่แรกก็มาจำพรรษาโคราช อำเภอจักราช เพราะตามท่านอาจารย์มันไม่ทัน ก็เร่งความเพียรตั้งแต่มาถึงที่แรก ไม่นานจิตก็ได้ความสงบ เพราะทำทั้งวันทั้งคืนไม่ยอม ทำงานอะไรทั้งนั้นนอกจากงานสมาธิภาวนาเดินจงกรมอย่างเดียว ตามประสาของคนลุ่มลुकคลูกคลานนั้นแหละ จิตมันก็สงบได้ ก็เร่งใหญ่เลย แต่ก็ดังที่เคยเล่าให้ฟังแล้ว มันก็มา เสื่อมตอนทำกลด ตอนนั้นสมาธิไม่ใช่เล่นเหมือนกันนะ แน่นปึ้งเลยเทียว แน่ใจว่ามรรค ผลนิพพานมีแล้วเพราะจิตมันแน่นปึ้ง ไม่สะทกสะท้านกับอะไร แม้ขนาดนั้นก็ยังไม่เสื่อมได้ แค่ทำกลดหลังเดียวเท่านั้น

พอไปถึงท่านอาจารย์มัน ท่านชี้แจงแสดงอรรถธรรมให้ฟังเหมือนกับว่าถอดออกมาจากจิตใจ ไม่ได้มีคำว่า เห็นจะ ๆ เพราะถอดออกมาจากใจท่านแท้ ๆ ที่ท่านรู้ท่านเห็น ท่านปฏิบัติมาอย่างไร เหมือนอย่างว่า นี่น่า ๆ อยู่อย่างนั้น เห็นหรือไม่เห็น รู้หรือไม่รู้ นี้

นำมรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน อยู่ที่นี้ ๆ จิตมันก็ฝังลึก ฝังจริง ๆ จากนั้นมันก็ตั้งสัจจอธิษฐาน หากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ดูราบใจแล้วเราจะไม่หนีจากท่าน จนกระทั่งวันท่านล่วงไปหรือเราล่วงไป แต่การไปเที่ยวเพื่อประกอบความพากเพียรตามกาลเวลานั้น ขอไปตามธรรมดา แต่ถือท่านเป็นหลัก เหมือนกับว่าบ้านเรือนอยู่กับท่าน ไปที่ไหนต้องกลับมาหาท่าน เร่งความเพียรจนเต็มเหนี่ยว

ความฝันเราก็ไม่ลืม ความฝันนี้ก็เคยเล่าให้หมู่เพื่อนฟังแล้ว แต่ก็รู้สึกว่ามันดูดีเต็ม พอให้พูดได้อีกเหมือนกัน ไปอยู่กับท่าน พอตั้งสัจจอธิษฐานแล้วด้วยความลงใจของเรา เชื่อมต่อท่านเต็มเม็ดเต็มหน่วยหาที่แย่งไม่ได้ ไม่ว่าท่านจะแสดงออกมภายนอกภายในตรงกับหลักธรรมวินัยเป้ง ๆ ไม่มีอ้อมค้อม จึงได้ปลงใจอธิษฐานว่าจะอยู่กับท่าน หากว่าท่านยังมีชีวิตอยู่จนกระทั่งปานนี้ผมก็ยังไม่หนี ผมต้องอยู่กับท่าน แต่การไปเที่ยวที่นั่นที่นี้ก็เป็นธรรมดาตามที่คิดไว้

ไปอยู่กับท่านได้ประมาณสัก ๔-๕ คืนเท่านั้นกระมัง ความฝันนี้ก็เป็นการฝันเรื่องอัศจรรย์เหมือนกัน ฝันว่าได้สะพายบาตร แบกกลด ครองผ้าด้วยดีไปตามทางอันรกร้าง สองฟากทางแยกไปไหนไม่ได้มีแต่ชวากแต่หนามเต็มไปหมด นอกจากจะพยายามไปตามทางที่เป็นเพียงด่าน ๆ ไปอย่างนั้นแหละ รกรุงรัง หากพอรู้เงื่อนไขพอเป็นแนวทางไป พอไปถึงที่แห่งหนึ่งก็มีกอไผ่หนา ๆ ล้มทับขวางทางไว้ หากทางไปไม่ได้ จะไปทางไหนก็ไปไม่ได้ มองดูสองฟากทางก็ไม่มีทางไป เอ นี่เราจะไปยังไหน เสาะที่นั่นเสาะที่นี้ไปก็เลยเห็นช่องช่องที่ทางเดินไปตรงนั้นแหละ เป็นช่องนิดหน่อยพอที่จะบิบบินไปให้หลวมตัวกับบาตรลูกหนึ่ง พอไปได้

เมื่อไม่มีทางไปจริง ๆ ก็เปลื้องจีวรออก มันขัดขนาดนั้นนะความฝัน เหมือนเราไม่ได้ฝัน เปลื้องจีวรออกพับเก็บอย่างที่เราพับเก็บเอามาวางนี้แล เอาบาตรออกจากบ่าเจ้าของก็ตีบคลานไป แล้วก็ดึงสายบาตรไปด้วย กลดก็ดึงไปไว้ที่พอเอื้อมถึง พอบิบบินไปได้ก็ลากบาตรไปด้วย ลากกลดไปด้วย แล้วก็ดึงจีวรไปด้วย บิบบินไปอยู่อย่างนั้นแหละยากแสนยาก พยายามบิบบินกันอยู่นั้นเป็นเวลานาน พอตีเจ้าของก็พันไปได้ เตี้ยวก็ค่อยดึงบาตรไป บาตรก็พันไปได้ แล้วก็ดึงกลดไป กลดก็พันไปได้ พยายามดึงจีวรไปจีวรก็พันไปได้ พอพันไปได้หมดแล้วก็ครองผ้า มันขัดขนาดนั้นนะความฝัน ครองจีวรแล้วก็สะพายบาตร นึกในใจว่าเราไปได้ละที่นี้ ก็ไปตามด่านนั้นแหละ ทางรกราก พอไปประมาณสัก ๑ เส้นเท่านั้น สะพายบาตร แบกกลด ครองจีวรไป

ตามองไปข้างหน้าเป็นที่เว้งว่างหมด คือข้างหน้ามันเป็นมหาสมุทร มองไปฝั่งโน้นไม่มี เห็นแต่ฝั่งที่เจ้าของยืนอยู่เท่านั้น และมองเห็นเกาะหนึ่งอยู่โน้นไกลมาก มองสุดสายตาดูมองเห็นเป็นเกาะดำๆ นี่แหละ นี่เราจะไปเกาะนั้น พอเดินลงไปฝั่งนั้นเรือไม่ทราบมาจากไหน เราก้ไม่ได้กำหนดว่าเรือยนต์เรือแจวเรือพายอะไร เรือมาเทียบฝั่ง เราก้ขึ้นนั่งเรือ คนขับเรือเขาก้ไม่ได้พูดอะไรกับเรา พอลงไปนั่งเรือแล้วก้เอาบาตรเอาอะไรลงวางบนเรือ เรือก้บึ่งพาไปโน้นเลยนะโดยไม่ต้องบอก มันอะไรก้ไม่ทราบ บิ่งๆๆ ไปโน้นเลยไม่รู้สิกว่ามีภัยมีอันตรายมีคลื่นอะไรทั้งนั้นแหละ ไปแบบเสียบๆ ครูเดียวเท่านั้นก้ถึงเพราะเป็นความฝันนี่

พอไปถึงเกาะนั้นแล้ว เราก้ขึ้นของออกจากเรือแล้วขึ้นบนฝั่ง เรือก้หายไปเลยไม่ได้พูดกันสักคำเดียวกับคนขับเรือ เราก้สะพายบาตรขึ้นไปบนเกาะนั้น พอปีนเขาขึ้นไปๆ ก้ไปเห็นท่านอาจารย์มันกำลังนั่งอยู่บนเขาบนเตี้ยงเล็กๆ กำลังนั่งตำหมากจ๊อกๆ อยู่ พร้อมกับมองมาดูเราก้กำลังปีนเขาขึ้นไปหาท่าน อ้าว ท่านมหามาได้ยังงี้ ทางสายนี้ใครมาได้เมื่อไหร่ ท่านมหามาได้ยังงี้กัน กระผมนั่งเรือมา ขึ้นเรือมา โอโฮ ทางนี้มันมายากนา ใครๆ ไม่กล้าเสี่ยงตายมากันหรอก เอ้า ถ้าอย่างนั้นตำหมากให้หน่อย ท่านก้ยื่นตะบันหมากให้ เราก้ตำจ๊อกๆๆ ได้ ๒-๓ จ๊อก เลยรู้สึกตัวตื่น แหม เสียใจมาก อยากจะฝันต่อไปอีกให้จบเรื่องก่อนค่อยตื่นก้ยังดี

พอตื่นเช้ามาก็เลยไปเล่าความฝันให้ท่านฟัง ท่านพูดทำนายได้ดีมาก เอ้อ ที่ฝันนี้เป็นมงคลอย่างยิ่งแล้วนะ นี่เป็นแบบเป็นฉบับในปฏิปทาของท่านไม่เคยเลื่อนคลาดนะ ให้ท่านดำเนินตามปฏิปทาที่ท่านฝันนี้ เบื้องต้นจะยากลำบากที่สุดนะ ท่านว่าอย่างนั้น ท่านต้องเอาให้ดี ท่านอย่าท้อถอย เบื้องต้นนี้ลำบาก ดูท่านลอดกอไผ่มาทั้งกอ นั้นแหละลำบากมากตรงนั้น เอาให้ตื้อย่ำถอยหลังเป็นอันขาด พอพ้นจากนั้นไปแล้วก้เว้งว่างไปได้สบายจนถึงเกาะ ท่านว่าอย่างนั้น อันนั้นไม่ยาก ตรงนี้ตรงยากนา

เราฟัง เราฟังจริงๆ นี่มันถึงใจๆ เป็นกับตายท่านอย่าถอยตรงนี้ ครั้งแรกนี้ยากที่สุด พอดีกับตอนจิตเจริญจิตเสื่อม ตอนนั้นแหละมันยากจนจะเอาหัวฟาดใส่ภูเขาไปโน้นแน่ะ มันโมโห เจริญแล้วก้เสื่อมๆ ท่านก้แนะนำไว้อย่างนั้น พอพ้นจากนี้แล้วท่านจะไปด้วยความสะดวกสบายไม่มีอุปสรรคอันใดเลย มีเท่านั้นแหละ เบื้องต้นเอาให้ตื้อย่ำถอยนะ ท่านว่าอย่างนี้ ถ้าถอยตรงนี้ไปไม่ได้นะ เอ้า เป็นก็เป็นกัน ตายก็ตาย ฟาดมันให้ได้ตรงนี้นะ ในนิมิตบอกแล้วว่าไปได้นี้ มันจะยากแค่ไหนมันก้ไปได้นี้ อย่าถอยนะ

จำได้ฝังใจ ตีใจพอใจ ถึงได้ดำเนินตามนั้นเรื่อยมา จนถึงเดือนเมษายนจิตมันก็เสื่อมมาตั้งแต่ต้นเดือนอ้าย เดือนยี่-ปิกลาย จนถึงเดือนอ้ายเดือนยี่ข้างหน้าและถึงเดือนเมษายนนี้มันยังไม่เจริญนะ เจริญขึ้นไปเต็มที่แล้วเสื่อมลงๆ เป็นปีแน่ะ พอถึงเดือนเมษายนถึงได้หาอุบายกำหนดวิธีใหม่เอาอย่างหนักแน่น จากนั้นมาก็นั่งหามรุ่งหามค่ำได้จิตก็ลงได้เต็มที่ ถึงได้เร่งตั้งแต่นั้นมา นี่พูดถึงเรื่องความยาก มันยากขนาดนั้นจริงๆ สำหรับผมเอง

พอจากนั้นจิตเป็นสมาธิแล้ว จิตไม่เสื่อมละ ทีนี้เรื่องความเสื่อมนั้นมันเป็นครูเอกทีเดียว จะเสื่อมไปไม่ได้อีกเป็นอันขาดว่าอย่างนั้นเลย ถ้าเสื่อมเมื่อไรเราต้องตาย เราจะทนอยู่ในโลกแบกกองทุกข์แห่งความเสื่อมนี้ต่อไปอีกไม่ได้ เพราะเราเคยเสื่อมมาแล้ว ทุกข์หนักแสนสาหัสเป็นเวลาปีกว่า ไม่มีทุกข์อันใดที่จะแผดเผายิ่งกว่าความทุกข์เพราะจิตเสื่อม หากยังจะเสื่อมต่อไปอีกได้แล้วเราต้องตายอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นการระมัดระวังเจ้าของจากนั้นไปแล้วจึงเข้มงวดกวดขันที่สุดไม่ยอมให้เสื่อมได้ จิตก็เจริญเรื่อย ๆ

ตอนที่เห็นความอัศจรรย์ก็เห็นตอนนั่งภาวนาตลอดรุ่ง ตั้งแต่เริ่มคืนแรกเลย พิจารณาทุกขเวทนา แหม มันทุกข์แสนสาหัสนะ ทีแรกก็ไม่นึกว่าจะนั่งสมาธิภาวนาตลอดรุ่ง นั่งไป ๆ ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ๆ พิจารณาอย่างไรก็ไม่ได้เรื่อง เอ๊ะ มันยังงั้นนี่วะ เอ้า วันนีตายก็ตาย เลยตั้งสัจจอธิษฐานในขณะนั้น เริ่มนั่งตั้งแต่บัดนี้ไปจนถึงสว่างถึงจะลุก เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ฟาดกันเลยทีเดียว จนกระทั่งจิตซึ่งไม่เคยพิจารณา ปัญญายังไม่เคยออกแบบนั้นนะ แต่พอเวลามันจนตรอกจนมุมจริงๆ โอ้ย ปัญญามันไหวตัวทันเหตุการณ์ทุกแง่ทุกมุม จนกระทั่งรู้เท่าทุกขเวทนา รู้เท่ากาย รู้เรื่องจิต ต่างอันต่างจริงมันพรากกันลงอย่างหายเจ็บเลย ทั้ง ๆ ที่เราไม่เคยเป็นอย่างนั้นมาก่อนเลย กายหายในความรู้สึกทุกขเวทนาดับหมด เหลือแต่ความรู้ที่สักแต่ว่ารู้ ไม่ใช่รู้เด่น ๆ ชนิดคาด ๆ หมาย ๆ ได้นะ คือสักแต่ว่ารู้เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนที่สุด อัศจรรย์ที่สุดในขณะนั้น พอถอนขึ้นมา ก็พิจารณาอีก แต่การพิจารณาเราจะเอาอุบายต่าง ๆ ที่เคยพิจารณามาแล้วมาใช้ในขณะนั้น ไม่ได้ผล มันเป็นสัญญาอดีตไปเสีย ต้องผลิตขึ้นมาใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ในขณะนั้น จิตก็ลงได้อีก คินนั้นลงได้ถึง ๓ ครั้งก็สว่าง โอ้ย อัศจรรย์เจ้าของละซิ

รุ่งเข้ามาพอได้โอกาสก็ขึ้นไปกราบเรียนท่านอาจารย์มัน ซึ่งตามปกติมีความกลัวท่านมาก แต่วันนั้นไม่ได้กลัวเลย อยากจะกราบเรียนเรื่องความจริงให้ท่านทราบ ให้ท่านเห็นผลแห่งความจริงของเรา ว่าปฏิบัติมาอย่างไรจึงได้ปรากฏเช่นนี้ พูดขึ้นมาอย่างอาจ

หาญเลย ทั้ง ๆ ที่เราไม่เคยพูดกับท่านอย่างนั้น พูดซึ่งข้งตั้งตั้งใส่เปรี้ยว ๆ ท่านฟังแล้วก็พูดว่ามันต้องอย่างนั้น ว่าอย่างนั้นเลยเชียวน่า ท่านเอาหนัก อธิบายให้ฟังจนเป็นที่พอใจ เราก็เหมือนหมาตัวหนึ่ง พอท่านยอบ้างยุบ้าง หมาเราตัวโง่ก็ทั้งจะกัดทั้งจะเห่า พอเว้นคินหนึ่งสองคินก็นั่งตลอดรุ่งอีก เว้น ๒-๓ คินเอาอีก จนกระทั่งจิตอัศจรรย์ เรื่องความตายนี้หายหมดเวลามันรู้จริง ๆ แล้ว แยกธาตุแยกชั้นธูความเป็นความตาย ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สลายตัวไปแล้วก็เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟตามเดิม อากาศธาตุก็เป็นอากาศธาตุตามเดิม ใจที่กลัวตายก็ยิ่งเด่น มันเอาอะไรมาตาย รู้เด่นขนาดนี้มันตายได้ยังไง ใจก็ไม่ตาย แล้วมันกลัวอะไร มันโกหกกัน โลกกิเลสมันโกหกกันต่างหาก (คำว่าโกหกกันนั้นหมายถึงกิเลสโกหกสัตว์โลกให้กลัวตายทั้งที่ความจริงไม่มีอะไรตาย)

พิจารณาวันหนึ่งได้อุบายแบบหนึ่งขึ้นมา พิจารณาอีกวันหนึ่งได้อุบายแบบหนึ่งขึ้นมา แต่มันมีอุบายแบบเผ็ด ๆ ร้อน ๆ แบบอัศจรรย์ทั้งนั้น จิตก็ยิ่งอัศจรรย์และกล้าหาญจนถึงขนาดที่ว่า เวลาจะตายจริงๆ มันจะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกเราวะ ทุกขเวทนาทุกแง่ทุกมุมที่แสดงในวันนี้เป็นเวทนาที่สมบูรณ์แล้ว จากนั้นก็ตายเท่านั้น ทุกขเวทนาเหล่านี้เราเห็นหน้ามันหมด เข้าใจมันหมด แก้ไขมันได้หมด แล้วเวลาจะตายมันจะเอาเวทนาหน้าไหนมาหลอกเราให้หลงอีกวะ หลงไปไม่ได้ เวทนาต้องเวทนาหน้านี้เอง พูดถึงเรื่องความตายก็ไม่มีอะไรตาย กลัวอะไรกัน นอกจากกิเลสมันโกหกเราให้หลงไปตามกลอุบายอันจอมปลอมของมันเท่านั้น แต่บัดนี้ไปเราไม่หลงกลของมันอีกแล้ว

นั่นละจิตเวลามันรู้ และมันรู้ชัดตั้งแต่คินแรกนะ ที่ว่าจิตเจริญแล้วเสื่อม ๆ ก่อนมาภาวนาจนนั่งตลอดรุ่งคินแรกมันก็ไม่เสื่อม ตั้งแต่เดือนเมษายนมาก็ไม่เสื่อม แต่มันก็ยังไม่ชัด พอมาถึงคินวันนั้นแล้วมันชัดเจน เอ้อ มันต้องอย่างนี้ไม่เสื่อม เหมือนกับว่ามันปีนขึ้นไปตกลง ๆ พอปีนขึ้นไปเกาะติดปีบ ร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่เสื่อม มันรู้แล้ว จึงได้เร่งเต็มที่เต็มฐาน ในพรรษานั้นนั่งภาวนาตลอดรุ่งถึง ๙ คิน ๑๐ คินกว่า ๆ แต่ไม่ติดกัน โดยเว้น ๒ คินบ้าง ๓ คินบ้าง บางทีก็เว้น ๖-๗ คินก็มี จนเป็นที่แน่ใจในเรื่องของทุกขเวทนาหนักเบาเล็กน้อย เข้าใจวิธีปฏิบัติต่อกัน หลบหลีกปลีกตัวแก้ไขกันได้ทันท่วงที่ไม่มีสะทกสะท้าน แม้จะตายก็ไม่กลัว เพราะได้พิจารณาด้วยอุบายแยกคายเต็มที่แล้ว สติปัญญาทันความตายทุกอย่าง

ถ้าพูดเรื่องความเพียรของผม พรรษาที่ ๑๐ คือเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนนี้ ๙ พรรษาไปถึงพรรษาที่ ๑๐ เป็นความเพียรที่หักโหมที่สุดเลย ในชีวิตนี้ไม่มีมีความเพียรใดเกี่ยวกับเรื่องร่างกายที่จะหักโหมยิ่งกว่าพรรษาที่ ๑๐ ใจก็หักโหม ร่างกายก็หักโหมเต็มที่

หลังจากนั้นมาแล้วก็เจริญเรื่อย ๆ จนจิตนี้ราวกับเป็นหินไปเลย คือความแน่นหนามั่นคงของสมาธิมันชำนาญพอ จนเป็นเหมือนกับหินทั้งแท่ง ไม่หวั่นไหวอะไรง่าย ๆ เลย ดิตสมาธินี้อยู่ถึง ๕ ปีเต็ม ๆ

พอออกจากสมาธิ ด้วยอำนาจธรรมอันแผ่ร้อนของท่านอาจารย์มั่นเขกเอาอย่างหนัก จึงออกพิจารณา พอพิจารณาทางด้านปัญญา ก็ไปได้อย่างคล่องตัวรวดเร็ว เพราะสมาธิพร้อมแล้ว เหมือนกับเครื่องทัพสัมภาระที่จะมาปลูกบ้านสร้างเรือนนี้มีพร้อมแล้ว เป็นแต่เพียงเราไม่ประกอบให้เป็นบ้านเป็นเรือนเท่านั้น มันก็เป็นเศษไม้อยู่เปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไร นี่สมาธิก็เป็นสมาธิอยู่อย่างนั้น เมื่อไม่นำมาประกอบให้เป็นสติปัญญามันก็หนุ่นอะไรไม่ได้ จึงต้องพิจารณาตามอย่างที่ท่านอาจารย์ใหญ่ท่านเขกเอา พอท่านเขกเท่านั้นมันก็ออก พอออกเท่านั้นมันก็รู้เรื่องราว ฆ่ากิเลสตัวนั้นได้ ตัดกิเลสตัวนี้ได้โดยลำดับ ๆ เกิดความตื่นเนื้อตื่นตัวขึ้นมา โอ้ เราอยู่ในสมาธิเรานอนตายอยู่เฉย ๆ มาที่ปีก็เดือนแล้วไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไร คราวนี้ก็เร่งทางปัญญาใหญ่ หมุนตัวทั้งกลางวันกลางคืนไม่มีห้ามล้าบ้างเลย

แต่ผมมันนิสัยโลดโผนนะ ถ้าไปแ่งไหนมันไปแ่งเดียว พอดำเนินทางปัญญาแล้วมันก็มาตำหนิสมาธิว่า มันนอนตายอยู่เปล่า ๆ ความจริงสมาธิก็เป็นเครื่องพักจิต ถ้าพอดีจริง ๆ ก็เป็นอย่างนั้น นี่มันกลับมาตำหนิสมาธิว่า มันนอนตายอยู่เปล่า ๆ ก็ปีไม่เห็นเกิดปัญญา ก็เร่งทางด้านปัญญา เร่งทางกายนี้ก่อน ตอนอสุภะนี้สำคัญอยู่มากนะ สำคัญมากจริง ๆ พิจารณาอสุภะนี้มันคล่องแคล่วแกล้งล้า มองดูอะไรทะลุไปหมด ไม่ว่าจะหญิงจะชายจะหนุ่มจะสาวขนาดไหน เอ้า พุดให้เต็มตามความจริงที่จิตมันกล้าหาญนะ (ต้องขอรภัยด้วย ถ้าพุดตามความจริงนี้มันเกิดผิดไป และขอรภัยทุก ๆ เพศที่เกี่ยวข้องกัน) ไม่ต้องให้มีผู้หญิงเฒ่า ๆ แก่ ๆ ละ ให้มีแต่หญิงสาว ๆ เต็มอยู่ในชุมชนนั้นนะ เราสามารถจะเดินบุกเข้าไปในที่นั้นได้ โดยไม่ให้มีราคะตัณหาอันใดแสดงขึ้นมาได้เลย นั่น ความอาจหาญของจิต เพราะอสุภะ

มองดูคนมีแต่หนังห่อกระดูก มีแต่เนื้อแต่หนังแดงโร้ไปหมด มันเห็นความสวยงามที่ไหน เพราะอำนาจของอสุภะมันแรง มองดูรูปไหนมันก็เป็นแบบนั้นหมด แล้วมันจะเอาความสวยงามมาจากไหนพอให้กำหนดยินดี เพราะฉะนั้น มันจึงกล้าเดินบุก เอ้า ผู้หญิงสาว ๆ สวย ๆ นั้นแหละ (ต้องขอรภัยไปเรื่อย ๆ จนเรื่องบ้าของป่าจะยุติลง) บุกไปได้อย่างสบายเลยถึงคราวมันกล้า เพราะเชื่อกำลังของตนเอง แต่ความกล้านี้ก็ไม่ถูกกับจุดที่จิตอ้อมตัวในชั้นกามราคะ จึงได้ตำหนิตัวเอง เมื่อจิตผ่านไปแล้วความกล้านี้มันก็บ้าอัน

หนึ่งเหมือนกัน แต่ตอนที่ดำเนินก็เรียกว่าถูกในการดำเนิน เพราะต้องดำเนินอย่างนั้น เหมือนการตำหนิอาหารในเวลาอิมแล้วนั้นแล จะผิดหรือถูกก็เข้าในทำนองนี้

การพิจารณาอสุภะอสุภังพิจารณาไปจนกระทั่งว่าราคะนี้ไม่ปรากฏเลย ค่อยหมดไปๆ และหมดไปเอาเฉยๆ ไม่ได้บอกเหตุบอกผล บอกกาลบอกเวลา บอกสถานที่ บอกความแน่ใจเลยว่า ราคะความกำหนัดยินดีในรูปหญิงรูปชายนี้ ได้หมดไปแล้วตั้งแต่ขณะนั้น เวลานั้นสถานที่นั้น ไม่บอก จึงต้องมาวินิจฉัยกันอีก ความหมดไปๆ เฉยๆ นี้ไม่เอา คือจิตมันไม่ยอมรับ ถ้าหมดตรงไหนก็ต้องบอกว่าหมด ให้รู้ชัดว่าหมดเพราะเหตุนั้นหมดในขณะนั้น หมดในสถานที่นั้น ต้องบอกเป็นขณะให้รู้ชัด ฉะนั้น จิตต้องย้อนกลับมาพิจารณาหาอุบายวิธีต่างๆ เพื่อแก้ไขกันอีก เมื่อหมดจริงๆ มันทำไมไม่ปรากฏชัดว่าหมดไปในขณะนั้นขณะนั้นะ พอมองเห็นรูปมันทะลุไปเลย เป็นเนื้อเป็นกระดูกไปหมดในร่างกายนั้น ไม่เป็นหญิงสวยหญิงงาม คนสวยคนงามเลย เพราะอำนาจของอสุภะมีกำลังแรงเห็นเป็นกองกระดูกไปหมด มันจะเอาอะไรไปกำหนัดยินดีเล่าในเวลาจิตเป็นเช่นนั้น

ที่นี้ก็หาอุบายพลิกใหม่ ว่าราคะนี้มันสิ้นไปจนไม่มีอะไรเหลือมันสิ้นในขณะใดด้วยอุบายใด ทำไมไม่แสดงบอกให้ชัดเจน จึงพิจารณาพลิกใหม่ คราวนี้เอาอสุภะเข้ามาบังคับ พลิกอันที่ว่าอสุภะที่มีแต่ร่างกระดูกนั้นออก เอาหนังหุ้มห่อให้สวยให้งาม นี่เราบังคับนะ ไม่งั้นมันทะลุไปทางอสุภะทันทีเพราะมันชำนาญนี้ จึงบังคับให้หนังหุ้มกระดูกให้สวยให้งาม แล้วนำเข้ามาติดแนบกับตัวเอง นี่วิธีการพิจารณาของเรา เดินจงกรมก็ให้ความสวยความงามรูปอันนั้นนะติดแนบกับตัว ติดกับตัวไปมาอยู่อย่างนั้น เอ้า มันจะกินเวลานานสักเท่าไร หากยังมีอยู่มันจะต้องแสดงขึ้นมา หากไม่มีก็ให้รู้ว่าไม่มี

เอาวิธีการนี้มาปฏิบัติได้ ๔ วันเต็มๆ ที่มันไม่แสดงความกำหนัดยินดีขึ้นมาเลย ทั้งๆ ที่รูปนี้สวยงามที่สุดมันก็ไม่แสดง มันคอยแต่จะหยั่งเข้าหนังห่อกระดูก แต่เราบังคับไว้ให้จิตอยู่ที่ผิวหนังนี้ พอถึงคืนที่ ๔ น้ำตาร่วงออกมา บอกว่ายอมแล้ว ไม่เอา คือมันไม่ยินดีนะ มันบอกว่ายอมแล้ว ด้านทดสอบก็ว่ายอมอะไร ถ้ายอมว่าสิ้นก็ให้รู้ว่าสิ้นชิว ยอมอย่างนี้ไม่เอา ยอมชนิดนี้ยอมมีเล่ห์เหลี่ยม เราไม่เอา กำหนดไป กำหนดทุกแห่งทุกมุมนะ แง่ไหนมุมใดที่มันจะเกิดความกำหนัดยินดี เพื่อจะรู้ว่าความกำหนัดยินดีนี้มันจะขึ้นขณะใด เราจะจับเอาตัวแสดงออกมานั้นเป็นเครื่องพิจารณาถอดถอนต่อไป พอตึกเข้าไปๆ กำหนดเข้าไปๆ แต่ไม่กำหนดพิจารณาอสุภะนะตอนนั้น พิจารณาแต่อสุภะอย่างเดียวเท่านั้น ๔ วันเต็มๆ เพราะจะหาอุบายทดสอบหาความจริงมันให้ได้

พอสัก ๓-๔ ทุ่ม่วงไปแล้วในคืนที่ ๔ มันก็มีลักษณะยุบยับ เป็นลักษณะเหมือนจะ กำหนดในรูปสวยๆ งามๆ ที่เรากำหนดติดแนบกับตัวเป็นประจำในระยะนั้น มันมีลักษณะ ยุบยับขอบกล สติทันนะเพราะสติมีอยู่ตลอดเวลา นี่ พอมีอาการยุบยับก็กำหนดเสริมขึ้น เรื่อยๆ นั่นมันมีลักษณะยุบยับ เห็นไหม จับเจ้าตัวโจรหลบซ่อนได้แล้วที่นี้ นั่นเห็นไหม มันสิ้นยังงี้ ถ้าสิ้นทำไมจึงต้องเป็นอย่างนี้ กำหนดขึ้นๆ คือ คำว่ายุบยับนั้นเป็นแต่เพียง อาการของจิตแสดงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ได้ทำอวัยวะให้ไหวนะ มันเป็นอยู่ภายในจิต พอเสริมเข้าๆ มันก็แสดงอาการยุบยับๆ ให้เป็นที่แน่ใจว่า เอ้อ นี่มันยังไม่หมด เมื่อยังไม่ หมดจะปฏิบัติยังงี้

ที่นี้ต้องปฏิบัติด้วยอุบายใหม่โดยวิธีสับเปลี่ยนกัน ทั้งนี้เพราะทางไม่เคยเดินสิ่งไม่ เคยรู้ จึงลำบากต่อการปฏิบัติอยู่มาก พอเรากำหนดไปทางอสุภะนี้สุภะมันดับพิบเดียวนะ มันดับเร็วที่สุดเพราะความชำนาญทางอสุภะมาแล้ว พอกำหนดอสุภะมันเป็นกองกระดูก ไปหมดทันที ต้องกำหนดสุภะความสวยงามขึ้นมาแทนที่ สับเปลี่ยนกันอยู่นั้น นี่ก็เป็นเวลา นานเพราะหนทางไม่เคยเดิน มันไม่เข้าใจก็ต้องทดสอบด้วยวิธีต่างๆ จนเป็นที่แน่ใจ จึงจะ ตัดสินใจลงทางใดทางหนึ่งได้

ที่นี้วาระสุดท้ายนะ เวลาจะได้ความจริงก็ตั้งกำหนดอสุภะไว้ตรงหน้า จิตกำหนด อสุภะไว้ให้ตั้งอยู่อย่างนั้น ไม่ให้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด คือตั้งให้คง ที่ของมันอยู่นั่นละ จะเป็นหนึ่งหอกระดูกหรือว่าหนึ่งออกหมดเหลือแต่กองกระดูก ก็ให้ มันรู้อยู่ตรงหน้านั้น แล้วจิตเพ่งดูด้วยความมีสติจดจ่ออยากรู้อยากเห็นความจริงจากอสุภะ นั้นว่า เอ้า มันจะไปไหนมาไหน กองอสุภะกองนี้จะเคลื่อนหรือเปลี่ยนตัวไปไหนมาไหน คือเพ่งยังงั้นมันก็อยู่อย่างนั้นละ เพราะความชำนาญของจิต ไม่ให้ทำลายมันก็ไม่ทำ เรา บังคับไม่ให้มันทำลาย ถ้ากำหนดทำลายมันก็ทำลายให้พังทลายไปในทันทีนะ เพราะ ความเร็วของปัญญา แต่ที่เราไม่ให้ทำลาย ให้ตั้งอยู่ตรงหน้านั้นเพื่อการฝึกซ้อมทดสอบกัน หาความจริงอันเป็นที่แน่ใจ

พอกำหนดเข้าไป อสุภะที่ตั้งอยู่ตรงหน้านั้น มันถูกจิตกลืนเข้ามาๆ อมเข้ามาๆ หากจิตนี้ สุดท้ายเลยรู้เห็นว่าเป็นจิตเสียเองเป็นตัวอสุภะนั้นนะ จิตตัวไปกำหนดว่าอสุภะนั้น นะมันกลืนเข้ามาๆ เลยมาเป็นตัวจิตเสียเองไปเป็นสุภะและอสุภะหลอกตัวเอง จิตก็ปล่อย ปล่อยให้หลุดพ้นที่ ปล่อยให้อสุภะข้างนอก ว่าเข้าใจแล้วที่นี้เพราะมันขาดจากกัน มันต้องอย่างนี้ซิ นี่ มันเป็นเรื่องของจิตต่างหากไปวาดภาพหลอกตัวเอง ตื่นเงาตัวเอง อันนั้นเขาไม่ใช่ราคาะ อันนั้นไม่ใช่โทสะ ไม่ใช่โมหะ ตัวจิตนี้ต่างหากเป็นตัวราคาะ โทสะ โมหะ ที่นี้พอจิตรู้เรื่องนี้

ชัดเจนแล้ว จิตก็ถอนตัวจากอันนั้นมาสู่ภายใน พอจิตแยกออกไปมันก็รู้ว่าตัวนี้ออกไปแสดงต่างหาก ทีนี้ภาพอสุภะนั้นมันก็เลยมาปรากฏอยู่ในจิตโดยเฉพาะ

กำหนดอยู่ในพิจารณาอยู่ในจิต ทีนี้มันไม่เป็นความกำหนดอย่างนั้นนะซีมันติดกันมาก เรื่องความกำหนดแบบโลกๆ มันหมดไปแล้ว มันเข้าใจชัดว่ามันต้องขาดจากกันอย่างนี้ คือมันตัดสินกันแล้ว เข้าใจแล้ว ทีนี้ก็มาเป็นภาพปรากฏอยู่ในจิตก็กำหนดอยู่ในนั้น พอกำหนดอยู่ในมันก็ทราบชัดอีกว่า ภาพถ่ายในนี้ก็เกิดจากจิตมันดับมันก็ดับไปที่นี้ มันไม่ดับไปที่ไหน พอกำหนดขึ้นมันดับไป พอกำหนดไม่นานมันก็ดับไป ต่อไปมันก็เหมือนฟ้าแลบนั่นเอง พอกำหนดพับขึ้นมาเป็นภาพก็ดับไปพร้อม ๆ กันเลยจะขยายให้เป็นสุภะอะไรไม่ได้ เพราะความรวดเร็วของความเกิดดับ พอปรากฏขึ้นพับก็ดับพร้อม ๆ ต่อจากนั้นนิมิตภายในจิตก็หมดไป จิตก็กลายเป็นจิตว่างไปเลย ส่วนอสุภะภายนอกนั้นหมดปัญหาไปก่อนหน้านี้แล้ว เข้าใจแล้วตั้งแต่ขณะที่มันกลืนตัวเข้ามาสู่จิต มันก็ปล่อยอสุภะข้างนอกทันทีเลย รูป เสียง กลิ่น รส อะไรข้างนอกมันปล่อยไปหมด เพราะอันนี้ไปหลอกต่างหากนี้ เมื่อเข้าใจตัวนี้ชัดแล้ว อันนั้นไม่มีปัญหาอะไร มันเข้าใจทันทีและปล่อยวางภายนอกโดยสิ้นเชิง

หลังจากภาพภายในดับไปหมดแล้วจิตก็ว่าง ว่างหมดที่นี้ กำหนดดูอะไรก็ว่างหมด มองดูต้นไม้ภูเขาตึกรามบ้านช่องเห็นเป็นเพียงวางๆ เป็นเงาๆ ส่วนใหญ่คือจิตนี้มันทะลุไปหมด ว่างไปหมด แม้แต่มองดูร่างกายตัวเองมันก็เห็นแต่พอเป็นเงาๆ ส่วนจิตแท้มันทะลุไปหมด ว่างไปหมด ถึงกับออกอุทานในใจว่า โอโฮ จิตนี้ว่างถึงขนาดนี้เชียวนา ว่างตลอดเวลา ไม่มีอะไรเข้าผ่านในจิตเลย ถึงมันจะว่างอย่างนั้นมันก็ปรุงภาพเป็นเครื่องฝึกซ้อมอยู่เหมือนกัน เราจะปรุงภาพใดก็ได้แล้วแต่เออะ เป็นเครื่องฝึกซ้อมจิตใจให้มีความว่างซ้ำซอเข้าไป จนกระทั่งแยกเดี่ยววางๆ พอปรุงขึ้นแยกมันก็ว่างพร้อมๆ ไปหมด

ตอนนี้แหละตอนที่จิตว่างเต็มที่ ความรู้อันนี้จะเด่นเต็มที่ที่นี้ คือรูปก็ดี เวทนาก็ดี สัตว์ก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดีมันรู้รอบหมดแล้ว มันปล่อยของมันหมดไม่มีอะไรเหลือเหลือแต่ความรู้ันเดียว มันมีความปฏิบัติ มันมีความสัมผัสสัมพันธ์อ้อยอิ่งอยู่อย่างละเอียดสุขุมมาก ยากจะอธิบายให้ตรงกับความจริงได้ มันมีความดูดีอยู่กับความรู้อันนี้อย่างเดียว พออาการใดๆ เกิดขึ้นพับมันก็ดับพร้อม มันดูอยู่นี้ สติปัญญาขั้นนี้ถ้าครั้งพุทธกาลท่านก็เรียก มหาสติ มหาปัญญา แต่สมัยทุกวันนี้เราไม่อาจเอื้อมพุด เราพุดว่าสติปัญญาอัตโนมัติก็พอตัวแล้วกับที่เราใช้อยู่ มันเหมาะสมกันอยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องให้ชื่อ

ให้นำมาสูงยิ่งไปกว่านั้น มันก็ไม่พ้นจากความจริงซึ่งเป็นอยู่นี้เลย จิตดวงนี้ถึงได้เด่น ความเด่นอันนี้มันทำให้สว่างไปหมด

วันหนึ่งเดินจงกรมอยู่ทางด้านตะวันตกวัดดอยธรรมเจดีย์ เราอดอาหารมาได้ ๓-๔ วันแล้ว วันนั้นเขาจะมาใส่บาตรวันพระในวัด เราก็ไปเดินจงกรมอยู่โน้นตั้งแต่สว่างจนกระทั่งถึงเวลาไปปิดขบวนที่บริเวณหน้าศาลาวัดถึงได้มา ตอนเย็นรำพึงอยู่ทางจงกรม มันเกิดความอัศจรรย์พิลึกพิลั่น ถึงกับอุทานออกมาว่า แหม จิตนี้ทำไมถึงอัศจรรย์นักหนานะ มองดูอะไรแม้แผ่นดินที่เหยียบไปมานี้ก็เห็นอยู่ชัด ๆ ด้วยตา แต่ทำไมจิตซึ่งเป็นส่วนใหญ่ มันว่างไปเสียหมด ต้นไม้ ภูเขาไม่มีในจิต มันว่างไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย เหลือแต่ความว่างอย่างเดียวเต็มหัวใจ ยืนรำพึงอยู่สักประเดี๋ยวความรู้สึกหนึ่งเกิดขึ้น “ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ใด นั่นแหละคือตัวภพ” ว่าอย่างนั้นเรางงเลย

ความจริงคำว่าจุดก็หมายถึง จุดผู้รู้นั่นเอง ถ้าเราเข้าใจปัญหานี้ตรงตามความจริงที่พูดบอกขึ้นมา มันก็ดับกันได้ในขณะที่นั้นแหละ แต่นี่มันกลับงงไปเสียแทนที่จะเข้าใจ เพราะเราไม่เคยรู้เคยเห็น ถ้ามีจุดก็จุดผู้รู้ ถ้ามีต่อมก็หมายถึงต่อมผู้รู้ อยู่สถานที่ใดก็ที่จิตดวงรู้ ๆ นั่นแหละคือตัวภพ อุบายที่พูดขึ้นภายในจิตนั้นก็บอกชัด ๆ แล้วไม่ผิดอะไรเลย แต่เรามันงงไปเอง เอ๊ะ นี่มันยังงงกันนะไปเสียอีก จึงไม่ได้ประโยชน์จากอุบายที่พูดขึ้นบอกนั้นเลยในเวลานั้น ปล่อยให้เวลาผ่านไปเปล่า ๆ เป็นเวลา ๓ เดือนกว่า ทั้งที่ปัญหานี้ก็แบกอยู่ในจิตนั้นแล ยังปลงวางกันไม่ได้

ทีนี้ถึงเวลา มันจะรู้ นะ ก็พิจารณาจิตอันเดียวไม่ได้กว้างขวางอะไร เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นส่วนหยาบมันรู้หมด รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสทั่วโลกธาตุมันรู้หมดเข้าใจหมด และปล่อยวางหมดแล้ว มันไม่สนใจพิจารณา แม้แต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ยังไม่ยอมสนใจพิจารณาเลย มันสนใจอยู่เฉพาะความรู้ที่เด่นดวงกับเวทนาส่วนละเอียดภายในจิตเท่านั้น สถิติปัญญาสัมผัสสัมพันธ์อยู่กับอันนี้ พิจารณาไปพิจารณามา แต่ก็พึงทราบว่าจะจุดที่ว่านี้มันยังเป็นสมมุติ มันจะสง่าผ่าเผยขนาดไหนก็สง่าผ่าเผยอยู่ในวงสมมุติ จะสว่างกระจ่างแจ้งขนาดไหนก็สว่างกระจ่างแจ้งอยู่ในวงสมมุติ เพราะอวิชชายังมีอยู่ในนั้น

อวิชชานั้นแหละคือตัวสมมุติ จุดแห่งความเด่นดวงนั้นก็แสดงอาการลุ่ม ๆ ตอน ๆ ตามขั้นแห่งความละเอียดของจิตให้เราเห็นจนได้ บางทีก็มีลักษณะเศร้าหมองบ้าง ผ่องใสบ้าง ทุกข์บ้าง สุขบ้าง ตามขั้นละเอียดของจิตภูมินี้ให้ปรากฏพอจับพิรุณได้อยู่ที่นั่นแล สถิติปัญญาขั้นนี้เป็นองค์กรรักษาจิตดวงนี้อย่างเข้มงวดกวดขัน แทนที่มันจะจ่อกระบอกปืนคือสติปัญญาเข้ามาที่นี้มันไม่จ่อ มันส่งไปที่อวิชชาหลอกไปโน้น จึงได้ว่าอวิชชาี้แหลมคมมาก

ไม่มีอะไรแหลมคมมากยิ่งขึ้นกว่าวิชาซึ่งเป็นจุดสุดท้าย ความโลภมันก็หายๆ พอเข้าใจ และเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกันโลกคิดดูซิ ความโกรธก็หายๆ โลกยังพอใจโกรธ ความหลง ความรัก ความชัง ความเกลียดความโกรธอะไร เป็นของหายๆ พอเข้าใจและเห็นโทษได้ง่าย โลกยังพอใจกัน

อันนี้ไม่ใช่สิ่งเหล่านั้น มันเลยมาหมด ปล่อยมาได้หมด แต่ทำไมมันยังมาติดความสว่างไสว ความอัศจรรย์อันนี้ ที่นี้อันนี้เมื่อมันมีอยู่ภายในนี้ มันจะแสดงความอับเฉาขึ้นมา นิดๆ แสดงความทุกข์ขึ้นมา นิดๆ ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลง ไม่แน่นอนไม่คงเส้นคงวา ให้จับได้ด้วยสติปัญญาที่จดจ่อต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ลดละความพยายามอยากรู้ อยากเห็นความเป็นต่างๆ ของจิตดวงนี้ สุดท้ายก็หนีไม่พ้น ต้องรู้กันจนได้ว่าจิตดวงนี้ไม่เป็นที่แน่ใจตายใจได้ จึงเกิดความรำพึงขึ้นมาว่า จิตดวงเดี๋ยวนี้ทำไมจึงเป็นไปได้หลายอย่างนักนะ เดี่ยวเป็นความเศร้าหมอง เดี่ยวเป็นความผ่องใส เดี่ยวเป็นสุข เดี่ยวเป็นทุกข์ ไม่คงที่ ดีงามอยู่ได้ตลอดไป ทำไมจิตละเอียดถึงขนาดนี้แล้วจึงยังแสดงอาการต่างๆ อยู่ได้

พอสติปัญญาเริ่มหันความสนใจเข้ามาพิจารณาจิตดวงนี้ ความรู้ชนิดหนึ่งที่ไม่คาด ไม่ฝันก็ผุดขึ้นมาภายในใจว่า ความเศร้าหมองก็ดี ความผ่องใสก็ดี ความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดี เหล่านี้เป็นสมมุติทั้งสิ้น และเป็นอนัตตาทั้งหมดนะ เท่านั้นแลสติปัญญาก็ยังทราบจิตที่ถูกอวิชชาครอบงำอยู่นั้นว่า เป็นสมมุติที่ควรปล่อยวางโดยถ่ายเดียวไม่ควรยึดถือเอาไว้ หลังจากความรู้ที่ผุดขึ้นบอกเตือนสติปัญญาผู้ทำหน้าที่ตรวจตราอยู่ขณะนั้น ผ่านไปครู่เดียว จิตและสติปัญญาเป็นราวกับว่าต่างวางตัวเป็นอุเบกขามัชฌิมา ไม่กระเพื่อมตัวทำหน้าที่ใด ๆ ในขณะนั้น จิตเป็นกลางๆ ไม่จดจ่อกับอะไร ไม่เปลืองส่งใจไปไหน ปัญญาก็ไม่ทำงาน สติก็รู้อยู่ธรรมดาของตนไม่จดจ่อกับสิ่งใด

ขณะจิต,สติ,ปัญญา ทั้งสามเป็นอุเบกขามัชฌิมนั้นแล เป็นขณะที่โลกธาตุภายในจิตอันมีอวิชชาเป็นผู้เรื่องอำนาจได้กระเทือน และขาดสะบั้นบรรลัยลงจากบัลลังก์คือใจ กลายเป็นวิสุทธิจิตขึ้นมาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันกับอวิชชาขาดสะบั้นหันแหลกแตกกระจาย หายซากลงไปด้วยอำนาจสติปัญญาที่เกรียงไกร ขณะที่ฟ้าดินถล่มโลกธาตุหวั่นไหว (โลกธาตุภายใน) แสดงมหัศจรรย์ขั้นสุดท้ายปลายแดนระหว่างสมมุติกับวิมุตติ ตัดสิ้นความบนศาลสถิตยุดิธรรม โดยวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผู้ตัดสิ้นคู่ความ โดยฝ่ายมัชฌิมาปฏิบัติ มรรคอรียสัจเป็นฝ่ายชนะโดยสิ้นเชิง ฝ่ายสมุทัยอรียสัจเป็นฝ่ายแพ้น็อกแบบหามลงเปล ไม่มีทางฟื้นตัวตลอดอนันตกาลสิ้นสุดลงแล้ว

เจ้าตัวเกิดความอัศจรรย์ล้นโลก อุทานออกมาว่า โอโห้ ๆ อัศจรรย์หนอ ๆ แต่ก่อนธรรมนี้อยู่ที่ไหน ๆ มาบัดนี้ธรรมแท้ ธรรมอัศจรรย์เกินคาด(เกินโลก) มาเป็นอยู่ที่จิต และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจิตได้อย่างไร และแต่ก่อนพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกอยู่ที่ไหน มาบัดนี้องค์ศรัณณะที่แสนอัศจรรย์มาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตดวงนี้ได้อย่างไร โอโห้ ธรรมแท้, พุทธแท้, สังฆะแท้เป็นอย่างนี้หรือ ไม่อยู่กับความคาดหมายต้นเดาใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นความจริงล้วน ๆ อยู่กับความจริงล้วน ๆ อย่างเดียว

หลังจากนั้นก็เกิดรำพึงเป็นลักษณะท้อใจต่อเพื่อนร่วมโลกร่วมทุกข์ เกี่ยวกับธรรมที่เป็นอยู่ในใจว่า เมื่อธรรมแท้เป็นเช่นนี้ จะนำออกสอนใครให้รู้ให้เข้าใจได้อย่างไร อยู่คนเดียวพอถึงวันจันทร์แตกธาตุสลายไป ไม่เหมาะสมกว่าการบอกกล่าวสั่งสอนใครละหรือ พอรำพึงเช่นนี้ก็มีความรู้ชนิดหนึ่งผุดขึ้นมาว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้เห็นธรรมอัศจรรย์นี้เพียงคนเดียว แต่เป็นศาสดาสั่งสอนสัตว์ได้ตั้งสามโลกธาตุ ทำไมเวลาเราสอนตนยังสอนได้ สอนคนอื่นจะท้อใจสอนไม่ได้อย่างไร เพราะแนวทางสอนแนวทางรู้มีอยู่มิได้ปิดบังลับ ปอทราบเช่นนี้ ความรู้สึกท้อใจที่จะพูดกับเพื่อนฝูงจึงค่อย ๆ คลีคลายออกมา

เรื่องทั้งนี้ยังทำให้ระลึกถึงองค์ศาสดาขณะตรัสรู้ที่แรก ทรงทำความชวนชวายน้อย อิดหนาระอาพระทัยในการที่จะนำธรรมอันประเสริฐในพระทัยออกสั่งสอนโลก เพราะทรงเห็นว่าเหลือวิสัยที่จะรู้เห็นตามได้ ทั้งที่ทรงปรารถนาเป็นศาสดาเพื่อสั่งสอนโลกอยู่แล้ว เพราะเห็นว่าธรรมที่ทรงรู้ทรงเห็นนั้น เป็นธรรมสุดเอื้อมหมดหวังที่โลกจะยอมรับนับถือ และปฏิบัติเพื่อรู้เห็นตามได้ แต่เมื่อทรงพิจารณาย้อนหลังถึงปฏิบัติที่ทรงดำเนินมาจนถึงความรู้แจ้ง ก็ทราบได้ว่าไม่เป็นธรรมที่สุดเอื้อมหมดหวัง ยังจะเกิดประโยชน์แก่โลกอย่างมหาศาลไม่มีประมาณ เพราะการสั่งสอนตามแนวทางของธรรมที่เคยเห็นผลมาแล้วไม่สงสัย จึงปลงพระทัยในการที่จะสั่งสอนสัตว์โลกต่อไป

เราที่เป็นในลักษณะนี้เพราะเป็นธรรมไม่เคยรู้เคยเห็น และเป็นธรรมอัศจรรย์สุด ส่วน เมื่อมองดูเฉพาะผลในปัจจุบัน ไม่มองสาวไปถึงเหตุที่ดำเนินมาจึงทำให้ท้อถอยปล่อยวางในการที่จะพูดสนทนากับใคร ๆ ตลอดการเทศนาว่าการต่างๆ เกี่ยวกับธรรมนี้ ต่อเมื่อได้พิจารณาสาวถึงเหตุคือปฏิบัติเครื่องดำเนินมาแล้ว จึงทำให้มีแก้ไขในการที่จะพูดคุยตลอดการแสดงออกแห่งธรรมแง่ต่างๆ ตามชั้นภูมิของผู้มาเกี่ยวข้องศึกษาอบรมด้วยเรื่อยมา จนกลายเป็นอาจารย์แบบปลอม ๆ ขึ้นมา ด้วยความเสกสรรของประชาชน, พระเถรทั้งหลายดังที่เป็นอยู่นี้แล เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จำต้องได้พูดจาปราศรัยเทศนาว่าการดูว่ากล่าวกันไปตามความหนักเบาที่ควรแสดง

ต้องขอภัยกับท่านผู้ฟัง,ผู้อ่านมาก ๆ ด้วย ที่จะเรียนแบบเถตรงเกินไปจนน่าเกลียดนี้ คือ ในเวลาพระเศษเดนเที่ยวหัวซุกหัวซุนด้วยความทุกข์แสนสาหัสเพราะการฝึกทรมานตนอยู่ในป่าในเขา ด้วยความตะเกียกตะกายโดยอาการต่างๆ แพบไปแทบอยู่แบบไม่มีกุสลามติกาตามส่งเสียบ้างเลย เพราะความทุกข์ทรมานรื้อยแปดพันประการนั้น ไม่มีใครทราบและสนใจคิดกันบ้าง นอกจากคนในป่าในเขาที่ไปอาศัยเขาอยู่พอประทังชีวิตไปในวันหนึ่ง ๆ ที่เขาอาจพอทราบได้บ้างเป็นบางส่วนบางอาการ

ตั้งนั้นคำว่า พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระองค์ถึงขั้นสลบไสก่อนตรัสรู้นั้น จึงเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อมรรคผลนิพพานด้วยความมุ่งมั่นถึงใจ ต้องยอมรับและเชื่ออย่างถึงใจไม่มีความกังขา นอกจากผู้ไม่เคยปฏิบัติและไม่สนใจปฏิบัติเลย หรือปฏิบัติแบบเอาเสียหมอนมัดติดหลังติดคอเอาไว้ให้เสตตาย และซุดหลุมฝังศพกิเลสด้วยการนอนคอยตักดวงเอามรรคผลนิพพานอยู่ทำเดี่ยวเท่านั้น จะไม่ยอมเชื่อการดำเนินด้วยความลำบากของพระพุทธเจ้าแลสาวกทั้งหลายเลย ยิ่งสมัยนี้เป็นสมัยคนฉลาดมาก อะไรที่ขัดต่อความเป็นปราชญ์ของตน แม้สิ่งนั้นจะถูกจะดีวิเศษวิโสเพียงไรก็ไม่สนใจรับนำสิ่งที่ดีนั้นเข้ามาเทียบเคียงความเป็นปราชญ์ของตน สุดท้ายความเป็นปราชญ์นั้นก็ไม่พ้นจากความพาลแก่ตนและส่วนรวมจนได้ ฉะนั้น วิถีทางเดินของความต่ำทรามแห่งจิตใจกับวิถีทางเดินแห่งความมีธรรมในใจจึงต่างกันมาก

ท่านนักปฏิบัติ ตามหลักธรรมท่านว่า เป็นนักพิจารณาใคร่ครวญทุกแง่ทุกมุม ทั้งทางธรรมและทางโลกด้วยความไม่ประมาท ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด อยู่ในสถานที่ใด ควรจะมีสติปัญญาประคองตัวอยู่เสมอ ไม่สนใจกับความบกพร่องหรือสมบูรณ์ทางมรรยาทความประพฤติดี-ชั่ว ตลอดจนการให้คะแนนตัดคะแนนของผู้ใด ยิ่งกว่าความสนใจกับความบกพร่องหรือสมบูรณ์ทางมรรยาทความประพฤติดี-ชั่ว ตลอดจนการให้คะแนนหรือตัดคะแนนตัวเราเอง นี่คือทางเดินของธรรมสำหรับผู้ประพฤติธรรม มีธรรมประจำตัว ถ้าตรงข้ามเป็นทางเดินฝ่ายต่ำสำหรับผู้ใจต่ำหาความเป็นธรรมเข้าแทรกมิได้ นี่เป็นคำเตือนท่านนักปฏิบัติที่มาศึกษาอบรมได้เข้าใจอย่างถึงใจโดยทั่วกัน

ธรรมที่กล่าววันนี้ส่วนมากเป็นเรื่องส่วนตัว เป็นธรรมไม่สมควรนำออกแสดงในที่สาธารณะชน ซึ่งมีความรู้สึกในแง่หนักเบาต่างกัน อาจมีส่วนเสียทางโลกวิฆชะสำหรับผู้แสดง และมีส่วนเสียทางจิตใจของผู้ฟังผู้อ่านได้เมื่อถอดเทปออกพิมพ์เป็นอักษร นอกจากฟังในวงเฉพาะที่ควรฟังและเข้าใจกันได้ดีเท่านั้น ก็ขณะนี้จึงรู้สึกฝืนใจฝืนนิสัยของผู้แสดงอยู่ไม่น้อย เท่าที่นำออกก็ด้วยความเห็นใจท่านผู้มาศึกษาอบรมด้วยความเป็นธรรมขอร้อง

ให้นำออก เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจะได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติต่อไปตลอดกาลนาน หากผิดพลาดประการใดจึงขออภัยจากท่านผู้อ่านทั้งหลายโดยทั่วกันด้วย โดยคิดว่าท่านผู้ทรงธรรมทางด้านปฏิบัติจิตตภาวนายังมีอยู่มากทั้งปัจจุบันและอนาคต ซึ่งอาจได้รับประโยชน์จากธรรมกัณฑ์แหวกแนวนี้บ้าง ผู้แสดงจึงทนอายในการขายความโง่ของตนไว้ในกัณฑ์นี้